

čela druga svetovna vojna, so ga za enajst mesecev internirali v manjši kraj v pokrajini Macerata. "V vojnih letih je marsikdaj moral molčati, ko so razni uniformiranci, od nacistov do fašistov, od četnikov do domobrancev, delali kar so hoteli v njegovem lokalu. Ko se je končala vojna, je mislil, da je svoboda in ni imel "dlak na jeziku". "Marsikomu se je zameril. Tudi tistemu ali tistim, ki so v njem videli "sovražnika ljudstva" in ga aretirali v maju 1945 in ga skupno z drugimi gooriškimi deportiranci, odpeljali na jugoslovansko ozemlje. Tri mesece je prečepel v zaporu na Miklošičevi v Ljubljani, ni bilo gotovo, da se bo vrnil domov. Imel je srečo. Iz zapora je prišel po zaslugi ženininih sorodnikov, ki so imeli visoke položaje v povojni jugoslovanski družbi." Komentar ni potreben. Obžalovati moramo, da ni napisal načrtovanih spominov o svojih ječah.

Tako kot številne razprave imajo mnogokrat tudi drobni tiski podobno usodo. Težko jih je najti v knjižnicah, čeprav se skriva v njih neverjetno bogastvo. Upajmo, da Waltritscheve knjižice pisci sintetičnih pregledov slovenske Gorice ne bodo prezrli.

Stane Granda

POLITIČNI CILJ IN SMOTER MORA BITI VSELEJ ETIČNE NARAVE

Vladimir Ravnihar: Mojega življenja pot, spomini dr. Vladimirja Ravniharja, uredili Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak, Historia 2 - znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1997, 290 strani.

"Svojemu narodu sem posvetil svoje politično delo. Majhen po številu svojega prebivalstva je ta narod. Čeprav naseljen na eni najbolj kočljivih točk evropskega zemljevida, si je znal ohraniti svojo zemljiško posest in je v polni meri dokazal svojo življenjskost. Priboril si je svojo eksistenčno pravico. Naloga slovenskega politika predussem je, da da tej vitalnosti pravno podlago." Tako je nekje sredi svojih spominskih razglabljanj zapisal o smislu svojega (vseživljenjskega) političnega udejstvovanja dr. Vladimir Ravnihar.

Zgodovina kot dogajanje v preteklosti je objektivno dejstvo, ki ga nobena stvar ne more spremeniti. Toda zgodovinarju preteklost ni dostopna vsa in v vsej objektivnosti, saj jo je moč spoznavati le iz zapuščenih sledov, ki jih imenujemo zgodovinski viri. Le s pomočjo zgodovinskih virov lahko zgodovinar spozna preteklost in analizira njene zakonitosti. Seveda pa vsem virom ni mogoče verjeti na besedo, zato je treba vsak vir najprej kritično pretresti glede na njegovo vrednost. Šele po takšnem pretresu lahko zgodovinar "suvereno" ugotavlja dejstva, jih analizira in povezuje v zgodbo. Med zelo pomembne zgodovinske vire nedvomno sodijo avtobiografski zapisi. Takšni viri imajo prednost, saj pisci opisujejo lastna doživetja, ker so bili neposredne priče velike večine tistega, kar pripovedujejo. Seveda je treba pri tem preverjati, ali so snov črpali res iz spominov ali od kod drugod. Pri preverjanju je potrebno upoštevati tudi (ne)prizadetost pisca, saj lahko dogodke namerno ali nenamerno slika po svoje (pogoste so spominske napake). Dogodke lahko izbira, kroji po svoje in postavlja sebe v sredino razvoja. Slednje je skoraj že pravilo. Tudi če taki viri niso namenoma pristranski, so stvarno vedno pristranski zaradi svoje nepopolnosti, ker ne povedo vsega, pa tudi dogodke presoajo s preozkih stališč osebnega življenja.

Če seveda upoštevamo vse te in še vrsto drugih "obrnih zakonitosti" zgodovine, so lahko zgodovinarju spomini izjemno dobrodošel vir, saj nam poleg podatkovne zgodovine, mnenj in stališč avtorja o dogodkih, ponujajo še vrsto drugih stvari, ki jih pri ostalih vrstah virov pogrešamo (pripovednost, zgodbe iz vsakdanjega življenja, itd.).

Slovensko zgodovinopisje je z avtobiografskimi viri dokaj bogato. Že v preteklih desetletjih je izšla vrsta spominov vidnih slovenskih intelektualcev, politikov in drugih (J. Vošnjak, I. Hribar, F. Šuklje, H. Tuma, itd.), ki so nam razkrili marsikaj novega in prej neznanega. Tudi spomini Vladimirja Ravniharja po vsebinski plati sodijo ob bok spominom prej navedenih avtorjev, saj avtor v svojem obširnem besedilu, ki je bilo napisano med okupacijo (leta 1942), med drugim opisuje kaotične razmere v liberalni stranki na Kranjskem pred prvo svetovno vojno, težek položaj Slovencev med vojno, dejavnost Jugoslovanskega kluba v dunajskem državnem zboru v letih 1917/18, politične razmere po prevratu in v Kraljevini SHS v dvajsetih letih oziroma Jugoslaviji v tridesetih letih ...

Avtorjevo pestro življenje, ki ga je v uvodnem sestavku Spomini na očeta slikovito opisala njegova hči dr. Božena Ravnihar, je bilo vseskozi zaznamovano z narodnim delom. Ker pa to v tistem obdobju še ni bilo mogoče brez udeleževanja v politiki, lahko njegovo izjemno delovno aktivnost beležimo tudi v takratni slovenski politiki. Ob tem velja še posebej opozoriti na uvodni članek dr. Vasilija Melika z naslovom Politična slika Ravniharjevega časa, ki je pomembno vodilo oziroma pojasnilo k spominom, saj je avtor v njem podrobno predstavil politično zgodovino časa, zajetega v spominih dr. Ravniharja.

Kot večina mladih koncipientov, se je Ravnihar odločil za Narodno napredno (liberalno) stranko in bil kot njen kandidat za mesto Ljubljano leta 1911 tudi izvoljen v dunajski državni zbor. Nemalo zaslug za njegovo liberalno politično usmerjenost ima prav gotovo tudi bivanje v takrat izrazito liberalnem Celju, kjer je bil v letih 1896-1901 koncipient pri odvetniku dr. Josipu Vrečku. To v spominih priznava tudi sam, saj se je spominjal celjskih dni takole: *"Na vročih celjskih tleh se mi je utrnila nacionalna misel. Stijajno delo tedanjih voditeljev štajerskih Slovencev, zlasti na gospodarskem polju, je pokazalo edino možna sredstva, kako ohraniti življenje malemu narodu."*

Njegovo politično delo je bilo izjemno dejavno. Sprva je bil član češkega, po oblikovanju jugoslovanskega kluba pa se je priključil tej poslanski skupini. Aktivno je sodeloval pri podpisu majniške deklaracije in deklaracijskem gibanju, ki je temu sledilo. Po oblikovanju Države SHS je postal član narodne vlade, in sicer poverjenik za pravosodje. Leta 1921 je bil kot nosilec liste Jugoslovanske demokratske stranke izvoljen v ljubljanski občinski svet in tam ostal do leta 1942. Čeprav pri volitvah v jugoslovanski parlament ni bil izvoljen, je bil kasneje, leta 1932 imenovan za senatorja. Februarja 1935 je postal ljubljanski župan, vendar je bil zaradi spremenjenih političnih razmer decembra istega leta funkcije razrešen in imenovan za ljubljanskega podžupana (več o tem glej Slovenski biografski leksikon). V času okupacije je do junija 1942 še opravljal naloge podžupana, vendar se je vzdržal vsakršne politične akcije. Vseskozi je bil tudi pristaš OF, za kar so ga proti koncu vojne Nemci aretirali in zaprli, *"k sreči zaradi nujne operacije na žolčniku v jetniškem oddelku ljubljanske bolnišnice."* (Božena Ravnihar) Ob koncu vojne je bila Ravniharju (star je bil 74 let) edina skrb, da

obdrži svojo odvetniško pisarno, kar mu je tudi uspelo.

Seveda pa njegovo življenje ni bilo zaznamovano samo s političnim delom. Kot je bila naveda v njegovem času, se je večina sodobnikov udeleževala tudi na kulturnem področju. Tako se je Ravnihar že v študentskih letih aktivno vključil v kulturno življenje. Že v Celju se je izkazal kot izjemno požrtvovalni "sotrudnik" več društev. Še preden je obljubil doživljenjsko zvestobo svoji Antoniji Strletovi iz Zagorja ob Savi (poročil se je leta 1899), je bil eden najaktivnejših članov Celjskega sokola in Celjskega pevskega društva, katerega predsednik je bil dve leti (1899-1901). Pri sokolih je bil aktivni telovadec in kolesar v klubu biciklistov, vodja sokolskega tamburaškega orkestra in godec na kontrabasu, največ časa pa mu je vzela gledališka dejavnost, ki je z njegovim prihodom v Celje ponovno oživila v Celjskem pevskem društvu. *"To mi je dalo največ dela. Poleg tega, da sem nastopal kot igravec, sem bil režiser, in če treba tudi šepetalec. Sleherni mesec smo spravili igro na oder. /.../ Torrej skušnje pevske, tamburaške in gledališke - večer za večerom. Iz pisarne popoldne naravnost v Narodni dom. Po večerji spet. Poleg tega še telovadba. V pozni uri še le sem prišel do počitka..."*, je Ravnihar v pričujočih spominih opisal del svojega bogatega kulturniškega življenja v Celju, v mestu ob Savinji, ki je bilo s strani prva kranjske katoliške stranke dr. Šušteršiča označeno kot *"fremdes Gebiet"* za Slované.

Na področju kulture je bil dejaven tudi po prihodu v Ljubljano. Vsa leta (1905-1941) je bil član nadzornega sveta Družbe sv. Cirila in Metoda, bil je odbornik Slovenske maticе, ljubljanskega Dramatičnega društva, soustanovitelj Gregorčičeve ljudske knjižnice in izobraževalnega društva Akademija, predsednik ljubljanske društvene godbe, predhodnice Slovenske filharmonije, v letih 1910-11 in 1918-43 pa tudi predsednik Glasbene maticе. Do glasbe je čutil še posebno veselje. *"Zvečer po večerji je neredko sedel h klavirju in nas razveseljeval z glasbo"*, je v spominih na očeta zapisala Božena Ravniharjeva.

Tudi ideji sokolstva je ostal vseskozi zvest. Že leta 1902 je postal podstarosta ljubljanskega sokola, tri leta kasneje pa prvi starosta Slovenske sokolske zveze. Aktiven sokol je bil tudi po vojni, v novo ustanovljeni Jugoslovanski sokolski zvezi.

V posebno zadovoljstvo pa mu je bil šport, ki so ga v tistih časih lahko gojili le premožnejši, tj. lov. O zadovoljstvu, ki mu ga je omenjena športna panoga dajala, je v spominih zapisal: *"Edini luksuz, ki sem si ga privoščil, je bil – lov. Lov mi je bil: spoznavanje in občudovanje narave ter njenih tajnosti, odmor, razvedrilo in – zdravje. Utrjeval sem si telo ter ohranil njega prožnost./.../ Sleherni prosti čas, ki sem si ga moral utrgati, sem prebil v revirju. Od l. 1911 dalje je bilo moje stalno lovišče v občinah Preserje in Rakitna pod Krimom. Tod sem užival ter pozabljal dneвне tegobe."* Ker je že v Ravniharjevih časih veljalo pravilo "slab strelec – slab lovec", se je leta 1919 aktivno vključil tudi v Društvo ostrostrelcev, čigar podpredsednik je bil vso medvojno dobo in od leta 1941 celo njegov predsednik. Društvo z dolgoletno tradicijo, ustanovljeno že leta 1562 kot brambno društvo proti turški nevarnosti, je na Streliški ulici v Ljubljani gojilo "strelsko umetnost".

Takšnih in podobnih zgodb je v Ravniharjevem delu veliko, ali kot je sam zapisal: *"Nameral sem orisati le kratko kroniko s primernim komentarjem o naši rodbini v pouk svojim potomcem."* Vendar je to le eden od dveh bistvenih segmentov obravnavanih spominov. Kasneje se namreč izkažejo povsem drugače. Veliko več prostora je posvetil politični zgodovini obdobja, ki ga je živel in tudi aktivno sooblikoval. Kot sam pravi, se mu je delo *"razrastlo in našopirilo"* veliko bolj kot je pričakoval, vendar branje besedila še zdaleč ni niti dolgočasno niti težavno. Moti le pretirana uporaba latinskih izrekov (ti so pojasnjeni v opombah), kar pa je pri njegovih sodobnikih skoraj stalna praksa. Čeprav "upokoje-ni" politiki in drugi javni delavci pišejo spomine zato, da bi zapolnili vrzel v mozaiku narodove zgodovine, da ta ne bi bila preveč luknjasta in pozabljena, pa večina med njimi le ne pozabi poudariti svoje "zgodovinske" vloge v teh procesih. Nekateri celo bolj, kot bi to bilo potrebno. Toda Ravniharjevi spomini so v tem pogledu kar nekakšen presedan. V opisih dogodkov sebe pogosto ne postavlja v središče dogajanj, čeprav bi to lahko storil. Takšne skromnosti pri sodobnikih tistega časa (enako ali v še večji meri pa to velja za naše politike danes) le redko srečamo.

V spominih velja posebej izpostaviti zaključek, v katerem je Ravnihar na kratko razložil svoje poglede na številne takrat pereče in v mnogočem še danes aktualne dileme, za katere mislimo, da smo nanje že odgovorili oziroma jih rešili. Pa nekaj teh še danes čaka na primerne odgo-

vore. Med obema vojnama je bil Ravnihar velik pristaš in tudi član odbora gibanja Panevropa, ki je nastalo po zamisli barona Coudenhove-Kalegrija. Gibanje je imelo svoje zaupnike po vseh evropskih državah, tudi pri nas. O temeljni misli panevropskega gibanja je med drugim zapisal: *"Mir, sožitje med evropskimi narodi in državami na temelju pravičnosti in mirnega sporazuma na kulturnih področjih, z ureditvijo velikih gospodarskih problemov z vidika gospodarske nove 'Evrope', ki bodo eno samo carinsko področje – naj bi se zamisel praktično ustvarila. Pa če bi se zamisel na prvi pogled tudi zdela fantom, utvar – utopija, ni je bilo a priori zavračati ..."*

Ravniharjev svetovljanski duh se je kazal tudi v njegovem političnem konceptu, za katerega je bil prepričan, da je *"enostaven in preprost"*. Imel je samo en cilj, slovenskemu narodu priboriti mesto v mednarodnem svetu, ki mu gre kot enakopravnemu narodu med narodi civiliziranega sveta že po naravnem pravu.

Idealizirana podoba in pogledi na takratno "globalno" politiko, ki naj bi slonela predvsem na etiki, nas v mnogočem lahko preseneča, saj je Ravnihar, star političen maček, ki nikoli ni (po)kazal pretirane politične naivnosti, svoje spomine pisal v času (1942), ko je bil slovenski narod v brezizhodnem položaju, okupiran in razkosan. V svojih razmišljanjih je presojal tako Napoleonov kakor tudi Machiavellijev pogled na politiko in ju tudi zavračal. *"Če naj obvelja brezkompromisno, utegne iz politike napraviti prav grdo stvar. Vendar je tudi drugo zahtevo, po kateri naj politika brezpogojno sloni na etičnih načelih, vzeti cum grano salis. V praktičnem življenju je dosledno ni mogoče izvajati. Računati je s slabotno človeško naravo, s prirojeno majavostjo njegove nravnosti. Bil bi slab politik, ki bi tega nedostatka v človeški naturi ne znal izkoristiti. Prebrisanost, premetenost, prevejanost, pretkanost, da celo rafiniranost, s katero skuša politik prehiteti svojega nasprotnika, odkriti njegove slabe strani in jih obrniti sebi v prid, je v politiki imeti za dopustno orožje, pa čeprav bi ga gentleman v zasebnem življenju moral odklanjati kot nefair."* Takšnega mnenja je bil Ravnihar, ki je imel s politiki vseh barv vsekozi veliko opraviti in je tudi vedel, da *"običajno ni dosti razlike med njegovo (politikovo, op. B.G.) moralo odnosno nemoralo v zasebnem in ono v javnem življenju."* Njim in njihovim večkrat tudi nemoralnim dejanjem pa je v opravičilo vseeno znal zapisati: *"Čestokrat boš izbral zlo*

za dosego gotove svrhe, če meniš s tem odvrniti večje zlo, ki naj bi je utrpela svrha."

Zanimivo je tudi avtorjevo razmišljanje o vlogi katoliške cerkve v slovenski politiki in njeni pretežno anacionalni drži. Zato lahko beremo tudi takšne ostre obsodbe: *"Narod, kar ga je bilo pod klerikalnim vplivom, je za narodnostno idejo otopel. On ne čuti slovensko, nacionalno. Če ima na izbero, da brani ali katoliško vero ali slovenski jezik, pa bo brez pomisleka z redkimi izjemami izvolil prvo. Nič mu ni mari, ali je svoboden, ali ni in kdo mu gospodari, če mu je le zajamčen materialni obstanek, pa na 'katoliški podlagi'. Povsem materialistično glede na svoj položaj, če mu zastaviš vprašanje njegovega slovenstva. To smo n.pr. morali nazorno doživeti pri plebiscitu na Koroškem."* Ne smemo pozabiti, da je bila Ravniharjeva politična usmeritev pretežno liberalna. Za vero je sicer našel veliko pozitivnih besed, za slovensko katoliško cerkev pač ne. Mnenja je bil, da je cerkev služila predvsem gospodarjem v tujini, sprva Rimu, po prvi svetovni vojni pa tudi gospodarjem v Beogradu, ki so jo za njeno prorežimsko držo znali nagrajevati. Bil je celo prepričan, da je slovenska katoliška cerkev zagrešila nekaj *"kapitalnih zločinov"*. Prvi je bil ta, da je kljub božji zapovedi *"ne ubijaj"* blagoslavljala orožje, ki je ubijalo sovražnika države. *"Še več, ista cerkev, ki je domača tudi pri sovražniku, blagoslavlja tudi njegovo orožje. Kako naj se potem navaden smrtnik znajde v tem večnem protislovju glede pravilnega pojmovanja morale tako v zasebnem kakor javnem življenju."* Še večji zločin se mu je zdel njen odnos do drugače mislečih sonarodnjakov med prvo svetovno vojno. V mislih je imel boj brata proti bratu; ovaduštvo in izročanje t.i. *"srbofilov"* avstrijskemu rablju. Pri tem je navedel večkratno začudenje medvojnega tožilca vojaškega sodišča v Ljubljani, ki nikakor ni mogel dojeti, kljub njegovi dolgoletni praksi pri raznih vojaških sodiščih v monarhiji, da je prejemal toliko ovadb in denunciacij ravno iz vrst lastnega naroda.

Tudi v obdobju po prvi svetovni vojni mu je bil klerikalizem, ki so ga po novem poimenovali politični katolicizem (dr. Šušteršič), trn v peti. Po delnem odmiku od starih liberalcev, ko se je že navzemal panevropskih idej, je prišel do spoznanja, da politični razkol Slovincem ne prinaša nič dobrega. Za obdobje med obema vojnama je bil celo prepričan, da smo Slovenci *"sedeli pri polni skledi, pa smo se v svoji objesnosti, ko nismo imeli drugega vzroka, samo še prepirali, kdo bo zajemal z večjo žlico"*. V tem svojem

razmišljanju je prišel do zaključka, da *"prav nič ni bilo potrebno, da smo se tudi v novi državi šli liberalce in klerikalce, da smo ta zastareli inventar privlekli v svoje novo stanovanje, namesto da smo ga pustili v ropotarnici."* Zanimivo bi bilo videti, kako bi danes na to izjavo reagirali novodobni *"graditelji političnih mostov"*.

Posebno razmišljanje je namenil tudi socialnemu vprašanju. Menil je, da bi moralo to vprašanje prevzeti slehernega resnega politika in biti sestavni del narodnega gospodarstva ter tudi narodnostnega vprašanja, zlasti pri majhnih narodih. Z zadovoljstvom je ugotovil, da se je v času njegove najplodnejše politične in družbene aktivnosti v Evropi na socialnem področju marsikaj premaknilo na bolje in za to zasluge brez pridržkov pripisal *"internacionalni socialni demokraciji"*.

Odločno je nasprotoval ekstremnemu komunizmu, torej tistemu, ki ni priznaval zasebne lastnine, a je poudarjal pomen razrednega boja in popolne enakosti narodovega občestva. Slednje je argumentiral takole: *"Take enakosti na zemlji ni in se ji upira pri vsem varovanju človekovega dostojanstva sama človeška narava. Razliko dela intelekt, razum, nadarjenost, izobrazba in delo samo. Duševni delavec, ki rabi za svojo vzgojo 20, 30 let intenzivne izobrazbe, ki porablja zanjo mnogo materialne pomoči, da si ustvari svoj duševni kapital, sme za svoje delo zahtevati vse drugačno plačilo, kakor navaden - neučeni ročni delavec, ki povsem mehanično in z najmanjšim intelektom opravlja svoje delo. Diferenciacija je tu nujna, če nočemo ubiti sleherni podjetnosti, ambicijo, stremljenje po spolniti izobrazbi in s tem po splošnem izboljšanju socialnega položaja, kar bi bilo gotovo kvar celoti. V nasprotnem primeru bi nastala zastoja in nazadovanje, nivelizacija duhovne ravni narodov navzdol. Nasprotno, visoko stoječi duhovi, znanstveniki, izumitelji, umetniki, pesniki služijo še posebno nagrado, že iz hvaležnosti, da jih je usoda naklonila narodu."* Ni kaj, to so misli, ki jih še ob koncu 20. stoletja večina izvoljenih predstavnikov slovenskega ljudstva ni sposobna ali jih noče doumeti. Seveda pa vseh njegovih razmišljanj ni mogoče posploševati. Lahko bi pričakovali, da je kot zagrizen nasprotnik *"ekstremnega komunizma"* nasprotoval tudi Stalinovemu režimu. Toda nepoznavanje ruske stvarnosti, ki je bila za večino Evropejcev, tudi politikov, med obema vojnama tabu, ga je vodila k temu, da je imel ruski boljševizem precej v čislih. *"Vsa Rusija kakor ena duša v enem telesu"*

sledi diktatorju Stalinu. Znak in dokaz, da so z njegovo ideologijo z njegovim režimom, z njegovim novim redom zadovoljni in da ga odobravajo. Tudi pravoslavna cerkev. Znak in dokaz, da je prvotni program boljševizma tekom dvajsetih let evoluiral (Stalin-Trocki), in se znal prilagoditi ruski duši. Glasen in resen memento za vse druge narode v Evropi in izven nje." Zanimivo bi bilo vedeti, kako je Ravnihar o "glasnem in resnem mementu" stalinizma razmišljal nekaj let pozneje, ko je bilo evropski in svetovni javnosti marsikaj bolj jasno.

Zanimivo je tudi sklepno razmišljanje o vzrokih, zakaj ni moglo priti do "notranje konsolidacije v naši Jugoslaviji". Ravnihar je temeljni vzrok videl v zgodovinski preteklosti vseh združenih "individualnosti" in zgrešeni napaki, ko so politiki precenili svoje zmožnosti in "hoteli čez noč iz mnogih tako zelo heterogenih sestavin ustvariti neko homogeno gmoto ter jo stisniti v en kalup". Ustvarjalce stare Jugoslavije je primerjal s slabim slikarjem: "Glavno je, da smo imeli okvir, koliko vrednosti pa bo umetnina v tem okviru, je bilo odvisno od umetnika. In umetnik na žalost ni bil izmed najboljših." Precej ostrih besed je namenil tudi skorumpirani birokraciji, ki jo je označil za izjemno drago hohštaplarijo, in še posebej beograjsko čaršijo: "Uprava male kraljevine Srbije ni bila kos upravi velike kraljevine Jugoslavije in je postala le tej prava Prokrustova postelja." Potratnost oblastnih organov, podkupljivost fiskalnega uradništva, slabo strukturirano gospodarstvo, prevelike kulturne razlike, zgrešene investicije v vojsko in še bi lahko naštevati, so Ravniharja še pred aprilskim polomom prepričale, da takšna država nima bodočnosti. Bil je za južnoslovansko tvorbo, vendar ne za takšno, kakršna je bila pravkar razpadla kraljevina. Špekulativno razmišljanje o tem, katera od oblik povezovanja kulturno tako različnih enot bi bila za Jugoslavijo najprimernejša, mu ni prineslo zaključka. Razmišljal je o decentralističnem sistemu pokrajinskega predstavništva, kakršno so poskušali oblikovati ob koncu obstoja prve Jugoslavije z "nacionalno" zaokroženimi banovinami (npr. Hrvaška). Blizu mu je bila tudi federativna ureditev, vendar bi po njegovem mnenju naletela na težave. V mislih je imel predvsem težave pri razmejitvi. "Slovenci imamo dokaj zaokroženo ozemlje, zedinjeno Slovenijo, ki na njem ni niti Hrvatov, še manje Srbov. Nasprotno bi lahko dejali, da se slovenski element zajeda v hrvaško ozemlje. Toda, kje nehaajo Hrvati in kje pričenjajo Srbi? Ob

poskusu razmejitve bi prišlo do novega, še ostrejšega spopada. /.../ Seveda bi ob sami razmejitvi igrali prestižni, na 'zgodovino' opirajoči se razlogi, še svojo posebno vlogo, Čigava je Bosna, čigava Hercegovina? Kaj je s Sremom? Nastali bi novi problemi. Kako jih rešiti? S plebiscitom?", so bila umestna vprašanja, ki so se udeleževala predvsem v zadnjih letih ob razpadu druge Jugoslavije. Tudi zveza držav po vzoru ZDA ali Švice, se mu ni zdela primerna. Zanj je bila preveč ohlapna. "Premalo nas je in preneznatni smo tako v celoti kakor v poedinah delih. Zlasti se mi spet vsiljuje skepsa glede 'Slovenije' in njene življenjske sposobnosti kot samostojno državno telo v okviru zvezne države", so mu govorili argumenti proti konfederativni ureditvi jugoslovanske države. Bil je celo mnenja, da se moramo Slovenci otresti napuha, megalomanije in utvar, da bi mogli v mednarodnem svetu vzdržati svojo samostojno in neodvisno državnost.

Naj bo teh nekaj odlomkov iz bogatih spominov, delo obsega kar 290 gosto tipkanih strani, le napotilo k prebiranju omenjene knjige, ki nam poleg prijetnega branja ponuja še vrsto novih in zanimivih spoznanj o naši polpretekli zgodovini. To še toliko bolj, ker je Ravnihar eden redkih piscev spominov, ki z lastno vlogo v njih ni pretiraval. "Spisa nisem namenil širši javnosti, ker nisem tako nečimrni, da bi si utvarjal, da sem pomenil neko os, ki se je okoli nje vrtelo naše javno življenje. V naši narodni falangi sem le izpopolnil mesto, da ni nastala vrzel. Nič več."

Škoda je le, tako piše v Uredniškem zapisu dr. Janez Cvirn, da urednikom ni uspelo prepričati založnikov in nekaterih financierjev o pomenu projekta, saj bi v nasprotnem primeru lahko v okviru spominov izdali tudi številne priloge, na katere se avtor v svojem delu sklicuje, saj bi zelo učinkovito dopolnjevale osnovno besedilo. Te pa hrani, podobno kot rokopis spominov, v obsežnem osebni fondu Arhiv Republike Slovenije.

Kljub temu pa je takšna izdaja Ravniharjevih spominov hvalevredna novost v slovenskem zgodovinopisju, zato bo prav gotovo našla hvaležne bralce ne samo med zgodovinarji, ampak tudi med vsemi tistimi, ki jih zanima politična zgodovina na Slovenskem. Vendar velja bralce ob koncu ponovno opozoriti, da ob prebiranju (še vedno) velja upoštevati zakonitosti tovrstnih virov, navedenih na začetku tega zapisa.

Branko Goropevšek